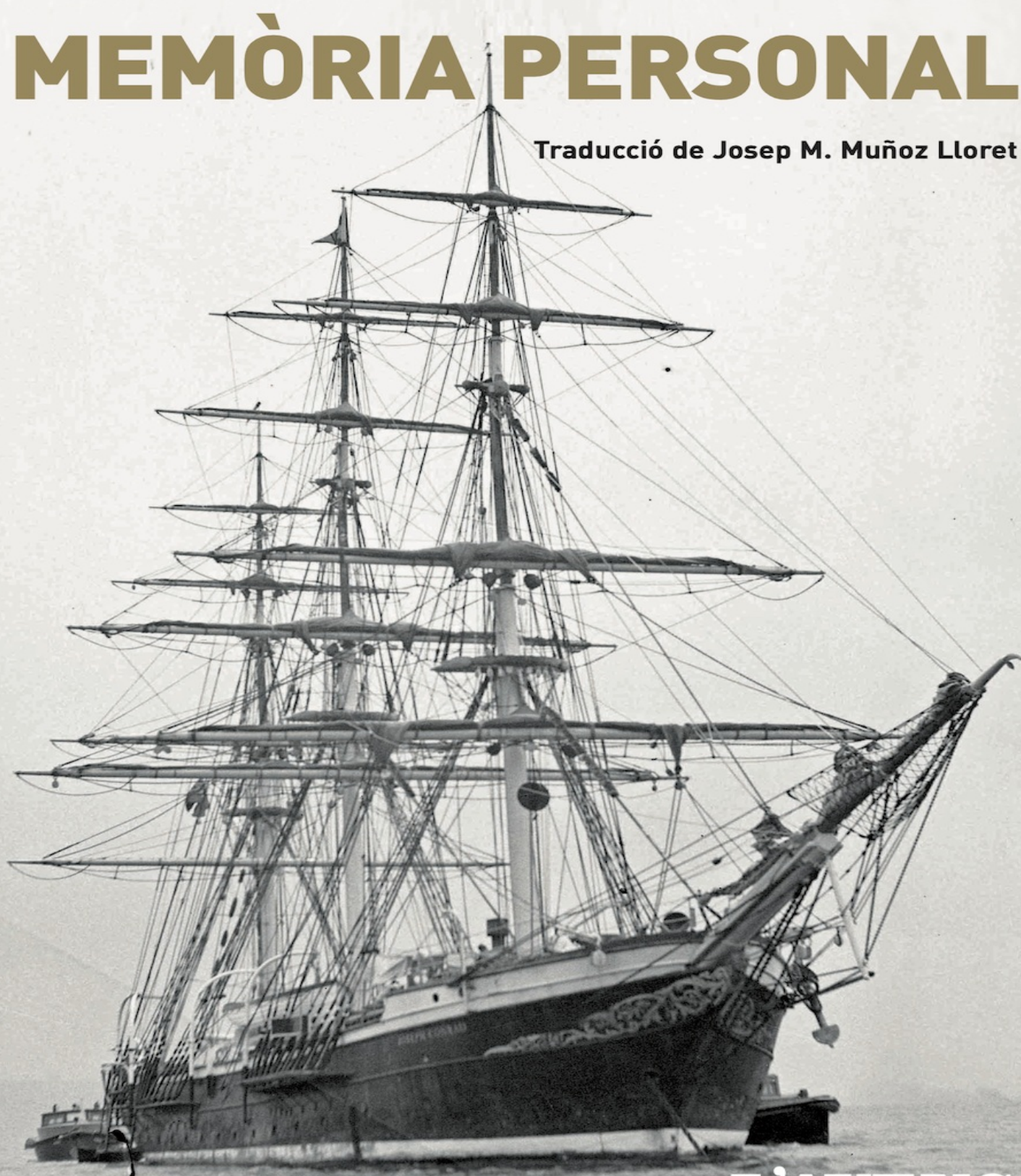

JOSEPH CONRAD

MEMÒRIA PERSONAL

Traducció de Josep M. Muñoz Lloret

L'AVENÇ

MEMÒRIA PERSONAL

L'AVENÇ

Joseph Conrad

MEMÒRIA PERSONAL

Traducció de Josep M. Muñoz Lloret

L'AVENÇ
Barcelona
2020

Publicat per primer cop el 1912 amb el títol *Some Reminiscences*.
Reimprès el 1916 amb el títol de *A Personal Record*

Edició original: Barcelona, gener de 2017

© de la traducció, Josep M. Muñoz Lloret

© d'aquesta edició digital, L'Avenç, S.L., 2020

Passeig de Sant Joan, 26, 2n 1a 08010 Barcelona

Telèfon: 93 245 79 21 Fax: 93 265 44 16

www.lavenc.cat

www.elsllibresdelavenc.cat

www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreça's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició de l'edició original: L'Avenç

Il·lustració de la coberta: El vaixell de tres pals «Joseph Conrad», en una visita al port de Sydney, desembre de 1935. ANMS1092[096]

Disseny i composició de l'edició digital: Víctor Sabaté

ISBN: 978-84-122307-0-3

BIC: BGLLA

Ref. aven085

TAULA

Nota de l'autor

Un prefaci familiar

I

II

III

IV

V

VI

VII

NOTA DE L'AUTOR

La reedició d'aquest llibre no requereix, en sentit estricte, un altre prefaci. Però com que aquest és, clarament, un lloc per als comentaris personals em prenc l'oportunitat de fer referència en aquesta Nota d'Autor, a dos punts que sorgeixen de certes afirmacions sobre mi mateix que he advertit darrerament a la premsa.

Un d'ells té a veure amb la qüestió de la llengua. Sempre m'he sentit observat com si d'alguna manera fos un fenomen, una posició que fora del món del circ no pot ser considerada com a desitjable. Cal un temperament especial per poder extreure gaire satisfacció del fet de ser capaç de fer intencionadament coses extravagants i, per així dir-ho, de la pura vanitat.

El fet que no escrigui en la meua llengua materna ha estat comentat sovint, és clar, en les ressenyes i les notícies de les meves diverses obres i en els articles crítics més extensos. Suposo que era inevitable; i de fet aquests comentaris eren de la mena més afavoridora per a la pròpia vanitat. Però en aquesta qüestió no tinc cap vanitat que pugui ser afalagada. No podia tenir-la. El primer objecte de la present nota és renunciar a qualsevol mèrit que pogués haver-hi en un acte de voluntat deliberada.

La impressió que hagi efectuat una elecció entre els dos idiomes, francès i anglès, tots dos estrangers per a mi, s'ha estès àmpliament, d'alguna manera. Aquesta impressió és errònia. Es va originar, em penso, en un article escrit per Sir Hugh Clifford i publicat l'any 98, crec, del segle passat.

Algun temps abans, Sir Hugh Clifford em va venir a veure. Ell és, si no el primer, doncs un dels dos primers amics que vaig fer amb la meva feina; l'altre és el senyor Cuninghame Graham, el qual, de forma prou característica, havia estat captivat per la meva història *Una avançada del progrés*. Aquestes amistats que han perdurat fins avui es compten entre les meves possessions més preuades.

El senyor Hugh Clifford (llavors no tenia el títol) acabava de publicar el seu primer volum d'esbossos malais. Jo estava naturalment encantat de veure'l i infinitament agraït per les coses bones que va saber dir sobre els meus primers llibres i alguns dels meus primers contes, l'acció dels quals està situada a l'arxipèlag malai. Recordo que després de dir moltes coses que haurien d'haver-me fet posar completament vermell, va acabar per dir-me —amb la fermesa inflexible, tot i que amable, d'un home acostumat a cantar les veritats més desagradables fins i tot a potentats orientals (per al seu propi bé, és clar)— que, de fet, jo no sabia res sobre els malais. N'era perfectament conscient. Mai no havia pretès tenir aquest coneixement, i estava a punt —encara avui em pregunto per la meva impertinència — de replicar: «Per descomptat que no sé res sobre els malais. Si sabés només una centèsima part del que vostè i Frank Swettenham saben dels malais faria que tothom em prestés atenció». Va continuar mirant-me amablement (però amb fermesa) i a continuació tots dos vam esclatar a riure. En el curs d'aquella visita tan agradable d'ara fa vint anys, que recordo tan bé, vam parlar de moltes coses; les característiques dels diversos idiomes va ser una d'elles, i és llavors que el meu amic es va endur la impressió que jo havia exercit una elecció deliberada entre el francès i l'anglès. Més tard, quan mogut per la seva amistat (que per a ell no era cap paraula buida) va escriure un assaig a la *North American Review* sobre Joseph Conrad, va transmetre aquesta impressió al públic.

Aquest malentès, ja que no és cap altra cosa, va ser sens dubte culpa meva. Dec haver-me expressat malament en el curs d'una xerrada amistosa i íntima en què no vigiles les teves frases acuradament. El meu record del que volia dir és: que *m'havia vist en la necessitat* de fer una tria entre els dos idiomes, i encara que sabia francès força bé i hi estava familiaritzat des de la infància, hauria tingut por d'intentar expressar-me en una llengua tan perfectament «cristal·litzada». Aquesta, crec, va ser la paraula que vaig fer servir. I a continuació vam passar a altres assumptes. Havia d'explicar-li algunes coses sobre mi mateix; i el que em va dir de la seva feina a l'Orient, el seu particular Orient del qual vaig tenir només una impressió boirosa i breu, era d'un interès del tot absorbent. L'actual governador de Nigèria no pot recordar aquesta conversa tan bé com jo, però estic segur que no li importarà el que en el llenguatge diplomàtic es diu «rectificació» d'una afirmació que li va ser feta per un obscur escriptor a qui la seva generosa simpatia l'havia portat a trobar i fer-se'n amic.

La veritat de l'assumpte és que la meva facultat d'escriure en anglès és tan natural com qualsevol altra aptitud amb la qual podria haver nascut. Tinc l'estranya i aclaparadora sensació que sempre ha estat una part inherent de mi mateix. L'anglès no va ser per a mi ni una qüestió d'elecció, ni d'adopció. La més mínima idea d'elecció no se m'havia passat mai pel cap. I pel que fa a l'adopció —bé, sí, hi va haver una adopció; però vaig ser jo el que va ser adoptat pel geni de la llengua, de manera que immediatament que vaig sortir de l'etapa de balboteig se'm va fer seu d'una forma tan completa que els seus mateixos modismes crec, de debò, que van tenir un efecte directe sobre el meu temperament i van modelar el meu caràcter encara plàstic.

Va ser un acte molt íntim i per aquesta mateixa raó és massa misteriós d'explicar. La tasca seria tan impossible

com tractar d'explicar l'amor a primera vista. Hi havia alguna cosa en aquesta conjunció de reconeixement exultant, gairebé físic, la mateixa mena de rendició emocional i el mateix orgull de possessió, tots units en la meravella d'una gran descoberta; però no hi havia res d'aquella terrible ombra del dubte que cau sobre la flama mateixa de les nostres passions peribles. Sabia molt bé que era per sempre.

Un afer de descoberta i no pas d'herència —la mateixa inferioritat del títol fa la facultat encara més preciosa— deixa el posseïdor amb l'obligació de per vida de seguir sent digne de la seva gran fortuna. Però em sembla que tot això sona com si estigués tractant d'explicar-ho —una tasca que acabo de dir que és impossible. Si en l'acció es pot admetre amb esfereïment que l'Impossible s'eclipsa davant l'indomable esperit dels homes, l'Impossible en matèria d'anàlisi sempre es presentarà en algun moment o altre. Tot el que puc dir després de tots aquests anys de pràctica devota, amb l'angoixa acumulada dels dubtes, les imperfeccions i les vacil·lacions en el meu cor, és el dret a ser cregut quan dic que, si no hagués escrit en anglès, no hauria escrit en absolut.

L'altra observació que vull fer aquí és també una rectificació, però d'una mena menys directa. No té res a veure amb el mitjà d'expressió. Fa referència, d'una altra manera, a l'assumpte de la meva autoria. No és que vulgui criticar els meus jutges, tant més que sempre he considerat que rebia més que justícia de les seves mans. Però em sembla que la seva simpatia indefectiblement interessada ha atribuït a influències racials i històriques molt del que, crec, pertany simplement a l'individu. No hi ha res més aliè a allò que en el món literari s'anomena esclavisme, que el temperament polonès amb la seva tradició d'autogovern, amb la seva visió cavalleresca de les restriccions morals i amb un respecte exagerat pels drets individuals: per no esmentar el fet important que la mentalitat polonesa, de

complexió occidental, s'havia ensinistrat a Itàlia i a França i, històricament, sempre s'havia mantingut, fins i tot en matèria religiosa, en simpatia amb els corrents més liberals del pensament europeu. Una visió imparcial de la humanitat en tots els seus graus d'esplendor i de misèria, juntament amb una especial atenció als drets dels no privilegiats d'aquesta terra —no per cap motiu místic, sinó per motius de simple comunió i d'honorable reciprocitat de serveis— era la característica dominant de l'atmosfera mental i moral de les cases que van albergar la meva atzarosa infància: assumptes de convicció tranquil·la i profunda, tant duradors com consistents, i al més allunyats possible d'aquell humanitarisme que sembla ser simplement una qüestió de nervis alterats o de consciència mòrbida.

Un dels més benèvols dels meus crítics va tractar d'explicar certes característiques de la meva obra pel fet que jo era, en les seves mateixes paraules, «el fill d'un revolucionari». Cap epítet podria ser menys aplicable a un home amb un fort sentit de la responsabilitat en l'àmbit de les idees i de l'acció i tan indiferent als impulsos de l'ambició personal com el meu pare. Realment no puc entendre per què a tot Europa la descripció de «revolucionari» s'havia d'haver aplicat als aixecaments de Polònia de 1831 i 1863. Aquests aixecaments eren purament revoltes contra la dominació estrangera. Els mateixos russos les van anomenar «rebel·lions», la qual cosa, des del seu punt de vista, era la veritat exacta. Entre els homes interessats en els preliminars del moviment de 1863 el meu pare no era pas més revolucionari que els altres, en el sentit de treballar per a la subversió de qualsevol esquema social o polític de l'existència. Senzillament era un patriota en el sentit d'un home que, creient en l'espiritualitat d'una existència nacional, no podia suportar veure aquest esperit esclavitzat.

Convocada públicament en un intent amable de justificar la feina del fill, aquesta figura del meu passat no pot ser acomiadada sense unes poques paraules més. Com a nen, per descomptat, jo sabia ben poc de les activitats del meu pare, perquè no tenia ni dotze anys quan ell va morir. El que vaig veure amb els meus propis ulls va ser el funeral públic, els carrers deserts, les multituds silencioses; però vaig entendre perfectament que es tractava d'una manifestació de l'esperit nacional aprofitant una ocasió que s'ho valia. Aquesta massa de treballadors amb el cap descobert, de joves estudiants de la universitat, de dones a les finestres, de col·legials a la vorera, no podia saber res positiu sobre ell, excepte la fama de la seva fidelitat a l'única emoció que guiava els seus cors. Jo no tenia res més que aquell coneixement mateix; i aquella gran manifestació silenciosa em va semblar el tribut més natural del món, no a l'home, sinó a la idea.

El que m'havia impressionat molt més íntimament va ser la crema dels seus manuscrits uns quinze dies abans de la seva mort. Es va fer sota la seva supervisió. Es va escaure que vaig entrar a la seva habitació una mica més d'hora de l'habitual aquell vespre, i sense que ningú em veiés em vaig quedar mirant com la infermera alimentava les flames a la llar de foc. El meu pare es va asseure en una butaca fonda, envoltat de coixins. Va ser l'última vegada que el vaig veure alçat del llit. El seu aspecte era per a mi no és tant la d'un home greument malalt, com mortalment cansat —un home derrotat. Aquest acte de destrucció em va afectar profundament pel seu aire de rendició. No pas davant la mort, tanmateix. Per a un home d'una fe tan forta, la mort no podria haver estat un enemic.

Durant molts anys vaig creure que els seus escrits havien estat cremats fins al darrer bocí, però al juliol de 1914, el bibliotecari de la Universitat de Cracòvia em va venir a veure durant la nostra curta visita a Polònia, i va esmentar l'existència d'uns manuscrits del meu pare i en especial

d'una sèrie de cartes escrites abans de i durant l'exili al seu amic més íntim, el qual les havia enviat a la Universitat perquè les conservessin. Vaig anar a la biblioteca de seguida, però llavors només vaig tenir temps de fer-hi una simple ullada. Tenia la intenció de tornar-hi l'endemà i encarregar còpies de tota la correspondència. Però l'endemà va esclatar la guerra. Així que potser mai no sabré el que va escriure al seu amic més íntim en el moment de la seva felicitat domèstica, de la seva nova paternitat, de les seves grans esperances —i també més tard, en les hores de la desil·lusió, el dol i la malenconia.

També m'havia imaginat que havia estat oblidat per complet quaranta-cinc anys després de la seva mort. Però aquest no va ser el cas. Alguns joves lletraferits l'havien descobert, en particular com un notable traductor de Shakespeare, Victor Hugo i Alfred de Vigny, al drama *Chatterton* del qual, traduït per ell mateix, hi havia escrit un prefaci eloqüent defensant la profunda humanitat del poeta i el seu ideal de noble estoïcisme. També estava sent recordat el costat polític de la seva vida; perquè alguns homes del seu temps, els seus col·legues en la tasca de mantenir ferm l'esperit nacional amb l'esperança d'un futur independent, en arribar a vells havien publicat les seves memòries, en les quals el paper que ell hi va tenir va ser per primera vegada donat a conèixer públicament al món. Aleshores vaig assabentar-me de coses de la seva vida que no coneixia abans, coses que fora del grup dels iniciats no podien ser conegudes per cap ésser viu, excepte la meva mare. Va ser així com, a partir d'un volum de memòries pòstumes que s'ocupen d'aquests amargs anys, vaig assabentar-me que la primera concepció del Comitè Nacional secret destinat sobretot a organitzar la resistència moral contra la pressió augmentada del russianisme va sorgir per iniciativa del meu pare, i que les seves primeres reunions es van fer a la nostra casa de Varsòvia, de la qual tot el que recordo clarament és una

habitació, blanca i carmesí, probablement el saló. En una de les parets hi havia l'arcada més alta. On conduïa segueix sent un misteri; però fins a la data no he pogut deixar de creure que tot plegat era d'unes proporcions enormes, i que les persones que apareixien i desapareixien en aquell espai immens tenien una alçada superior a la normal de la humanitat que vaig arribar a conèixer en la meva vida posterior. Entre ells recordo la meva mare, una figura més familiar que les altres, vestida amb el negre del dol nacional que duia a despit dels ferotges reglaments de policia. També he preservat, d'aquella melodia particular, el temor reverencial de la seva misteriosa gravetat, que, de fet, no estava mancada de somriures. Perquè recordo els seus somriures, també. Potser per a mi sempre podia trobar un somriure. Ella era ben jove, llavors; certament no havia fet els trenta encara. Va morir quatre anys després a l'exili.

A les pàgines que segueixen esmento la seva visita a la casa del seu germà aproximadament un any abans de la seva mort. També parlo una mica del meu pare, tal com el recordo en els anys posteriors al que per a ell va ser el cop mortal de la seva pèrdua. I ara, després d'haver-les evocat novament en resposta a les paraules d'un crític amic, aquestes Ombres tenen permís per tornar al seu lloc de descans, on les seves formes de vida encara persisteixen, tènues però punyents, i a l'espera del moment en què la seva realitat fantasmal, la seva última empremta a la terra, passarà per sempre amb mi fora d'aquest món.

J.C.
1919

UN PREFACI FAMILIAR

Per regla general, no cal que ens encoratgin gaire per parlar de nosaltres mateixos; tanmateix aquest petit llibre és el resultat d'un suggeriment amistós, i fins i tot d'una petita pressió amistosa. Em vaig defensar amb un cert vigor; però, amb tenacitat característica, la veu amistosa insistia: «Ho has de fer, saps?»

No era un raonament, però em vaig rendir de seguida. Si ho has de fer...!

T'adones de la força d'una paraula. Aquell qui vulgui persuadir, hauria de confiar no pas en el raonament adequat, sinó en la paraula adequada. El poder del so sempre ha estat més gran que el poder del sentit. No dic això a manera de menyspreu. Per a la humanitat, és millor ser impressionable que reflexiu. Res humanament gran — vull dir que afecti tota una gran quantitat de vides— no ha sortit de la reflexió. D'altra banda, no pots deixar de veure el poder de les simples paraules; paraules com Glòria, per exemple, o Pietat. No n'esmentaré cap més. No són difícils de trobar. Només amb el seu so, aquestes dues paraules, pronunciades amb perseverança, amb ardor i amb convicció, han posat nacions senceres en marxa i han sollevat el sòl eixut i dur en què descansa tota la nostra fàbrica social. Hi ha «virtut» per a tu, si vols...! Naturalment cal fer atenció a l'accent. L'accent adequat. Això és molt important. El pulmó capaç, la veu de tro o les tendres cordes vocals. No em parreu de la palanca d'Arquímedes, que era una persona despistada amb una

imaginació matemàtica. Les matemàtiques mereixen tot el meu respecte, però no necessito les màquines. Doneu-me la paraula adequada i l'accent adequat i mouré el món.

Quin somni per a un escriptor! Perquè les paraules escrites tenen el seu accent, també. Sí! Deixeu-me trobar només la paraula adequada! Segurament es deu trobar en algun lloc entre el naufragi de tots els planys i totes les exultacions proferides en veu alta des del primer dia que l'esperança, la immortal, va baixar a la terra. Pot ser aquí, a tocar, inadvertida, invisible, prou a l'abast. Però no és bona. Crec que hi ha homes que aconseguen trobar una agulla en un paller al primer intent. Pel que fa a mi, no he tingut mai aquesta sort. I llavors hi ha aquell accent. Una altra dificultat. Per què ¿qui dirà si l'accent és l'adequat o no, fins que la paraula és pronunciada, i no se la sent, potser, i se l'endú el vent, deixant el món impassible? Hi havia una vegada un emperador que era savi i tenia alguna cosa de literat. Anotava, en unes tauletes de vori, pensaments, màximes i reflexions que l'atzar ha preservat per a l'edificació de la posteritat. Entre altres dites —cito de memòria— recordo aquesta solemne admonició: «Que totes les paraules tinguin l'accent de la veritat heroica.» L'accent de la veritat heroica! Això està molt bé, però penso que és una feina fàcil per a un emperador auster anotar un consell grandiosos. Bona part de les veritats que funcionen en aquesta terra són humils, no pas heroiques; i hi hagut èpoques en la història de la humanitat en què els accents de la veritat heroica no l'han conduït sinó a la irrisió.

Que ningú esperi trobar entre les cobertes d'aquest petit llibre paraules d'extraordinària potència o accents d'irresistible heroisme. Encara que sigui humiliant per a la meva autoestima, he de confessar que els consells de Marc Aureli no són per a mi. Són més adequats per a un moralista que per a un artista. Només us puc prometre una veritat de mena modesta —i també sinceritat. Aquesta sinceritat completa, digna d'elogi que, *mentre et lliura a les*